

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมถือเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่มีการสืบทอดกับสังคมไทยมาช้านาน เป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ในการแสดงออกถึงความเจริญของงาน ความเป็นระเบียบความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน (สุพัตรา สุภาพ. 2536 : 99) เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นการแสดงออก และการสื่อความหมายความรู้สึนึกคิดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคน เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ที่เห็นได้ทั้งในด้านรูปธรรมนามธรรม ซึ่งมีการสะสมขึ้นเป็นมรดกของสังคมนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม และมีการถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นใหม่ ผู้ที่เกิดมาในสังคมใดก็จะได้รับมรดกของสังคมนั้น โดยอัตโนมัติเป็นลำดับแรก ต่อมาจึงมีการปรับปรุงเพื่อเสริมเติมแต่งตามยุคตามสมัย และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมที่มนุษย์ถ่ายทอดความรู้มาหลายชั่วอายุคน มีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ และมีความหลากหลายของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น ภาษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ วัฒนธรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญา ความสามารถ และความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนนั้น โดยการเรียนรู้ที่เกิดจากธรรมชาติ การเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือการถ่ายทอดความรู้จากผู้ที่มีความรู้ต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และพระสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้นี้มีขึ้นตลอดเวลา นับตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสิ้นอายุขัย เมื่อสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีประชากรเพิ่มขึ้น สังคมมีความสลับซับซ้อน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งวิชาการหรือแหล่งความรู้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บุคคลมีความรอบรู้ไม่ครอบคลุมในทุก ๆ เรื่อง สถาบันทางการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย จึงทวีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ที่เข้ามามีบทบาทใหม่ในชุมชนทำให้ระบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิม และการถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนลดบทบาทลง(จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2530 : 59)

ในความหลากหลายของวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นที่ทราบกัน โดยทั่วไปว่าศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน ที่มีความโดดเด่นและถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของคนในภูมิภาคนี้ คือ ศิลปะการแสดงหมอลำ (ธีระพงษ์ โสภาคศรี .2537:28) ซึ่งเป็นที่นิยมมากและรับใช้ชีวิตของชาวอีสานในแง่มุมต่าง ๆ กล่าวคือ ให้ความบันเทิง ผ่อนคลายความตึงเครียดของคนในสังคมให้การศึกษา ให้ความรู้ให้แง่คิดศีลธรรม จรรยาแก่ประชาชน และนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาแสดงหมอลำ โดยมีศิลปินหมอลำเป็นผู้อนุรักษ์และสืบทอดศิลปะพื้นบ้าน นับได้ว่าหมอลำเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสานที่สะท้อนภาพของสังคม และยังเป็นความบันเทิงในเชิงธุรกิจอีกด้วย หมอลำมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคม

อิสาน 2 ประการ คือ 1) บทบาทด้านพิธีกรรม ได้แก่ หมอลำผีฟ้า ซึ่งเป็นการดำเพื่อรักษาคนเจ็บป่วย และขอคำทำนายเกี่ยวกับโชคชะตาบ้านเมือง พิธีกรรมทั้งสองลักษณะนี้สัมพันธ์กับองค์ประกอบของสังคม ในด้านความเชื่อการผลิต และระบบเศรษฐกิจ 2) บทบาทด้านมหรสพมี 2 ลักษณะคือ บทบาทโดยตรงได้แก่ให้ความบันเทิง ใ้การศึกษา เผยแพร่ศาสนา สร้างเอกภาพทางการเมือง ความคิด และเป็นสื่อชาวบ้านส่วนบทบาทที่แฝงเร้นได้แก่ เป็นการผ่อนคลายความเก็บบก และความคับข้องใจอันเกิดจากกรอบสังคมและปัญหาในการดำเนินชีวิต (จารูวรรณ ธรรมวัตร, 2523 : 124)

ในสังคมชนบทในภาคอิสาน ยังมีการดูแลสุขภาพพื้นบ้านกันอยู่มาก ในแต่ละสังคมวัฒนธรรมในภาคอิสานมีรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมดั้งเดิม 3 กระแส อันได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีพราหมณ์ และพุทธ (Kirsch, 1977) อันเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ดังนั้นชาวอิสานจึงมีโลกทัศน์ในการมองโลก มองร่างกายไม่ต่างจากชาวตะวันตก ชาวอิสานเชื่อว่า ผีมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง มีทั้งผีผดและผีร้าย (อุษากลิ่นหอม, 2543) และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ สามารถดลบันดาลให้ชีวิตสงบสุขหรืออาจลงโทษให้เกิดความเจ็บป่วยได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ นอกจากนี้ชาวอิสานมีวิถีคิด ความเชื่อเกี่ยวกับร่างกายว่า มนุษย์ประกอบด้วยสองส่วน คือ ส่วนรูปกาย และส่วนจิตใจ รูปกาย คือ ธาตุ 4 อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ หากธาตุทั้งสี่หรือธาตุหนึ่งธาตุใดมากหรือน้อยไปจะทำให้ร่างกายเจ็บป่วยได้ (จารูวรรณ ธรรมวัตร, 2544) สำหรับด้านจิตใจได้แก่ขวัญ และจิตวิญญาณ ความ เป็นมนุษย์จึงประกอบด้วยส่วนกายกับส่วนจิตที่สัมพันธ์ สุขภาพจึงเป็นผลรวมของจิตและกายที่สมดุล อาจกล่าวได้ว่าชาวอิสานมีความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคสองประการใหญ่ด้วยกัน คือ เกิดจากธรรมชาติ หรือความไม่สมดุลของร่างกาย และเกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติหรืออำนาจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากโลกทัศน์ดังกล่าว ชาวอิสานจึงมีการป้องกันการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นหรือความไม่สมดุลของร่างกายโดยกำหนดแนวทางที่หลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดโรคด้วยการกำหนดแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่สร้างจากทุนทางวัฒนธรรม และภูมิคุ้มกันสุขภาพหลายประการด้วยกัน โดยกำหนดเป็นข้อห้าม “ชะล่า” ต่างๆ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพของชาวอิสาน นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ วิถีครอบครัว วิถีชุมชน และวิถีการบริโภค ครอบครัวของชาวอิสานส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย มีเกื้อกูลช่วยเหลือกัน วิถีครอบครัวจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่เสริมสร้างพลังกาย พลังจิตที่เห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน เมื่อเกิดการเจ็บป่วยและมีกระบวนการของเครือข่าย ทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้อง หรือคนรอบข้าง ของผู้ป่วยจะเข้ามามีบทบาทในการรักษาความเจ็บป่วยของผู้ป่วย สำหรับวิถีชุมชนของชาวอิสานนั้นเป็นรูปแบบชุมชนเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ มีความเอื้ออาทรและแบ่งปันระหว่างกัน มีการแข่งขันกันน้อย ทำให้ชีวิตมีสภาพจิตใจที่ดี ความเจ็บป่วยทางกาย จึงมักไม่รุนแรง นักจิตวิทยามีความเชื่อความคิดในเชิงบวก เช่น ภาวะจิตที่เต็มไปด้วยความรักความศรัทธา ความไว้นือเชื่อใจ ความเมตตากรุณาจะมีพลังเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กันชีวิต (จารูวรรณ ธรรมวัตร, 2544 : 3)

เมื่อเกิดการเจ็บป่วย ชาวอีสานจะดูแลสุขภาพตนเองในระบบครอบครัว เครือญาติ โดยมีวิถีการส่งผ่านถ่ายทอดความรู้ในการดูแลสุขภาพกันมาช้านานรุ่นต่อรุ่น แต่เมื่อเกิดความสามารถในการดูแลรักษาตนเอง ชาวบ้านจึงไปหาผู้ทำหน้าที่บำบัดเยียวยาความเจ็บป่วยคือ หมอพื้นบ้าน (Traditional Healer) เช่น หมอยาสมุนไพร หมอดำแย หมอนวด หมอลำผีฟ้า เป็นต้น ซึ่งโรคทั่วไปหมอพื้นบ้าน จะมีกระบวนการรักษาที่สัมพันธ์กับชีวิตกับสภาพแวดล้อม ทางสังคมวัฒนธรรมของตนมิใช่เป็นการรักษาแบบแยกส่วน และหากเกิดการเจ็บป่วยที่มีลักษณะที่ผิดแปลกไปจากธรรมชาติชาวอีสาน จะไปรักษากับหมอพื้นบ้าน ที่รักษาทางไสยศาสตร์ เช่น หมอพระ หมอธรรม หมอลำผีฟ้า หมอพราหมณ์ หมอสูดขี้วัว เป็นต้นเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมสุขภาพที่ชาวอีสานสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

โดยทั่วไปชาวอีสานเชื่อกันว่า มีเทพเจ้าอยู่บนสรวงสวรรค์ มีนามว่า พระยาแถน เป็นผู้สร้างมนุษย์ให้เกิดมาบนโลก และควบคุมความเป็นไปของมนุษย์เมื่อมนุษย์เกิดมาแล้วจะมีความสุข ความทุกข์ หรือยากดีมีจนก็ขึ้นอยู่กับอำนาจของพระยาแถน และยังมีเชื่อว่ามีคนร่างใหญ่นี้ท่ามกลางป่าสูง หรือป่าดงดิบ แม่น้ำลำคลอง ดินไม้ใหญ่ ฯลฯ ย่อมจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตย์อยู่ ใครจะทำอะไรก็ต้องบนบานสานกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีความไม่สบายเกิดขึ้นในครอบครัว รักษาไม่หาย พวกพี่น้องของผู้ป่วยก็เชิญผู้มีวิชาอาคมมาฟ้อน และลำซັบกล่อม เพื่อให้ผู้ป่วยหายจากการป่วยนั้นๆ ซึ่งสิ่งนี้เองที่ชาวบ้านเรียกว่า "ผีฟ้า" การลำผีฟ้ามีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1) ลำเพื่อบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า ผีโคตรหรือผีต้นตระกูล ซึ่งจะอาศัยอยู่ตามบ้าน ตามถ้ำ ตามคู่ม่น้ำ หรือตามครกมองปีหนึ่งๆ จะต้องเลี้ยงครั้งหนึ่งในราวเดือนหก 2) ลำเพื่อรักษาคนป่วย ซึ่งเป็นการลำเพื่อสอดส่องหาสาเหตุแห่งความเจ็บป่วย ผู้ลำหรือหมอลำที่ชาวบ้านสามารถติดต่อกับภูตผี วิญญาณหรือเทวดาได้ หมอลำจะเริ่มพิธีด้วยการคุกเข่าตรงหน้าเครื่องบูชา กราบลงแล้วเชิญผีฟ้าให้มารับเครื่องบูชาหมอลำผีฟ้าก็จะลำจนทราบสาเหตุแห่งการเจ็บป่วย ถ้าสาเหตุนั้นเกิดจากผีฟ้า หมอลำผีฟ้าก็จะขับลำนำอ้อนวอนให้ผีฟ้าออกจากร่างของผู้ป่วย ในขณะที่หมอลำผีฟ้าลำอยู่นั้น บริวารผีฟ้าก็จะฟ้อนบูชาผีฟ้าไปด้วย หมอแคนก็จะเป่าแคนประกอบการลำ ผู้ป่วยบางรายก็จะลุกขึ้นฟ้อนตามบริวารผีฟ้า และเมื่อรักษาจนหายอาการเจ็บป่วยแล้ว จะต้องเป็นบริวารของผีฟ้าต่อไป (ชัยยันต์ จิตบุญ. 2532)

การแพทย์ตะวันตกได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ 3 โดยคณะมิชชันนารี (Protestant missionaries) และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางด้านการแพทย์ ของประเทศไทย นำสู่การจัดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการแพทย์อย่างเป็นทางการในสมัยรัชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาการแพทย์ตามแบบตะวันตกครั้งแรก นับตั้งแต่สมัยรัชการที่ห้าเป็นต้นมา ได้ปรับเปลี่ยนการจัดสร้างจัดหาบริการสาธารณสุขบนฐานขององค์ความรู้ การจัดการ การบริหารและการให้บริการของการแพทย์แผนปัจจุบันโดยตลอดมา การขยายตัวของการแพทย์ตะวันตกการนำเทคโนโลยีต่างๆเข้ามาใช้นั้นถูกกำหนดโดยบริบททางการเมือง ซึ่งไม่ได้มีอยู่ในเฉพาะการเมืองแบบใดแบบหนึ่งเท่านั้น แต่ปรากฏอยู่

ในการเมืองทุกแบบ (ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2545) จึงอาจกล่าวได้ว่าความรู้เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นมาและในการผลิตความรู้นั้นจะต้องมีอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ

ในอดีตความสัมพันธ์ของรัฐกับชาวบ้านยังมีพันธะต่อกันอย่างเบาบาง การดูแลสุขภาพยังเป็นภาระหน้าที่ของประชาชนและชุมชนเป็นสำคัญ แต่เมื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย เพื่อเผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่อย่างชัดเจน ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 – 2487) เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงของสังคมไทย การสร้างชาติในยุค จอมพล ป. พิบูลสงคราม คือการสร้างอุดมการณ์หรือวิถีคิดใหม่เกี่ยวกับสุขภาพทางการแพทย์ให้ประชาชนยอมรับ รัฐได้เข้ามาบริหารจัดการอำนาจเพื่อดูแลทุกข์สุขของราษฎรในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยวาทกรรมทางการแพทย์ และสาธารณสุขของไทยที่ไม่แยกออกจากกระบวนการผลิตสร้างทางการเมืองของประเทศไทย ส่งผลให้การแพทย์สมัยใหม่เข้าไปบงการร่างกายชีวิต เพื่อสร้างพลเมืองตามอุดมคติที่รัฐหรือชนชั้นนำ ต้องการเปลี่ยนแปลงชาติไทยให้มี “วัฒนธรรมใหม่” โดยมีร่างกายของประชาชนทั้งทางด้านที่เป็นร่างกายทางกายภาพและด้านที่เป็นร่างกายทางสังคม คือทั้งร่างกาย จิตใจ นิสัย บุคลิกภาพและจรรยาบรรณเป็นเป้าหมายที่จะต้องถูกจัดการ และสร้างสถาบันทางการแพทย์ เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย แทรกแซงเข้ามาบังคับร่างกายได้อย่างแยบยล เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีอารยธรรมของชาติที่ทัดเทียมนานาประเทศ

โดยทั่วไปการแพทย์แผนปัจจุบันมักมองว่า การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน มีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างงมงาย เป็นความเชื่อผิด ๆ ขาดความเป็นวิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์และอธิบายได้ตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากตามทัศนะของการแพทย์แผนปัจจุบันมักมองว่าระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านเป็นเพียง “ระบบความเชื่อ” เป็นภูมิปัญญาที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อถือไม่ได้ พิสูจน์ไม่ได้ ข้อสรุปนี้มีอยู่ทั่วไปในสายตาของรัฐที่ยึดการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นมาตรฐาน (ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2545)

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทยทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ความศรัทธาที่เคยยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาแต่ช้านานตั้งแต่โบราณกาลนั้น คนตรีมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตลอดจนความเป็นอยู่ของมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากการใช้ดนตรีบรรเลงเกี่ยวข้องกับ การประกอบพิธีกรรม การประกอบการแสดง การละเล่น ในงานประเพณีต่างๆ หรือใช้ประกอบในงานศพ ซึ่งมีปรากฏในพิธีกรรมและการแสดงของทุกภาคของไทย แต่เครื่องดนตรีและท่วงทำนองจะมีความแตกต่างกันไป และมีเอกลักษณ์ของตัวเอง โดยเฉพาะ ชาวอีสานมีเอกลักษณ์การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจนเป็นวัฒนธรรม ซึ่งบ่งบอกถึงวิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน กับบทบาทของคนตรีที่บรรเลงเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม การประกอบการแสดง การละเล่นของคนอีสานมาช้านาน (สุรศักดิ์ พิมพ์เสน. 2532 : 1-2)

เนื่องจากการประกอบพิธีกรรม บางพิธีกรรม เช่นหมอลำผีฟ้า ซึ่งสังคมปัจจุบันมักจะมองว่า การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน มีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างมั่งคั่ง เป็นความเชื่อผิด ๆ ขาดความเป็น วิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์และอธิบายได้ตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในสังคมไทย ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย ทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ความศรัทธาที่เคยยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาแต่ช้านานตั้งแต่โบราณกาลเริ่มหายไปอย่างช้าๆ ซึ่งมีสาเหตุมาจากอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก มีผลกระทบ ต่อ การเปลี่ยนแปลงในสังคมของชาวอีสานมากขึ้น พิธีกรรม หลายอย่างค่อยๆหายไปจากสังคม ดังเช่น การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้าซึ่งปีหนึ่งๆ จะต้องเลี้ยงครั้งหนึ่งในเดือนหก การประกอบพิธีกรรมนี้ถือว่าเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมที่มีประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่และยาวนาน ซึ่งกำลังจะหายไปจากสังคมของชาวอีสาน และเพื่อเป็นการสืบสานพร้อมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดี งานนี้ไว้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมบวงสรวงบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในการสืบทอดวัฒนธรรมใน การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า ให้ดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของ สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า นายบุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อวิเคราะห์ลายแคนที่บรรเลงประกอบพิธีกรรมบวงสรวงบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า นาย บุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงบรรพบุรุษ ของหมอลำผีฟ้า นายบุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
- 2 การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์เฉพาะลายแคนที่บรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรม บวงสรวงบูชาบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า นายบุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้านายบุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อให้ทราบถึงทำนองลำและการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้านายบุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดมหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผีฟ้า	หมายถึง	เทวดาทุกจำพวก ทั้งภูมเทวดา รุกขเทวดา อากาศเทวดา อินทร์พรหม ยม ยักษ์ทั้งหลาย ผีซึ่งมีวิมานอยู่บนฟ้า ซึ่งก็คือเทวดานั้นเองผีฟ้า ไม่ใช่สิ่งน่ากลัวเหมือนผีชนิดอื่นๆ ผีฟ้าเป็นผีที่ให้คุณมากกว่าให้โทษเป็นผีที่คอยคุ้มครองดูแลรักษามนุษย์
ผีคนตาย	หมายถึง	ผีที่เราเข้าใจกันทั่วไปหรือมักเรียกว่า วิญญาณคนที่ตายไปแล้วนั่นเอง เช่น ผีเปรต ผีเร่วอน ภูตผี เป็นต้น
ผีคนเป็น	หมายถึง	ผีที่เป็นตัวอาคม มนต์ดำ ซึ่งสิ่งร้าย สิ่งจิตเจ้าของอยู่ เช่น ผีปอบ ผีเป่า ผีโพง เสือสมิง เป็นต้น
ผีบังบด	หมายถึง	มนุษย์ที่อยู่คนละมิติกับเรา ซึ่งอยู่ในโลกใบเดียวกันกับเรา แต่อยู่คนละมิติ
ผี	หมายถึง	วิญญาณของคนและสัตว์ที่ตายไปจากโลกนี้และคนธรรมดา ไม่สามารถควบคุมการมองเห็นได้ สรุปง่ายๆ คือ วิญญาณทั้งหลาย เราเรียกว่าผี
วิญญาณ	หมายถึง	การรู้ หรือการรับสื่อ หรือการรับสัญญาณใดๆแล้วรู้ เช่น เมื่อประสาทได้รับสื่อคือแสงเกิดการรู้แต่ศัพท์บัญญัติเราเรียกว่า“เห็น” ซึ่ง “เห็น”นี้แหละคือวิญญาณในประสาทสัมผัสอื่นๆ ก็นัยเดียวกันนี้ ซึ่งตัวที่รับรู้ นั่น ก็คือ จิต ดังนั้น หากไม่มีจิต ก็ไม่มีวิญญาณ (แต่มีจิตอาจจะไม่มีวิญญาณก็ได้)วิญญาณจึงไปด้วยกันกับจิต
จิต	หมายถึง	สิ่งที่ไม่รูปร่าง แต่จิตอาศัยในรูปร่างได้ คนธรรมดา มองไม่เห็นจิต แต่ก็สามารถมองเห็นรูปร่างที่จิตอาศัยอยู่ได้ หากรูปร่างนั้น มีความหยابหรืออยู่ในมิติเดียวกันกับประสาทตา

สัมภเวสี	หมายถึง	<p>สภาวะที่จิตกำลังเสาะแสวงหาสมภพ หรือกำลังหาที่เกิดอยู่ ซึ่งสภาวะนี้ จิตต้องการรูปร่าง จิตอาจจะสร้างรูปร่างขึ้นโดยอาศัยสัญญาหรือความทรงจำสุดท้ายก่อนจุติ (ก่อนตาย) แล้วจิตก็เข้าอาศัยร่างนั้น อันเป็นร่างชั่วคราว พุงด่ายๆ สัมภเวสี ก็คือสภาวะจิตที่ครองร่างชั่วคราวนั่นเอง เรามักเรียกว่าผีเร่ร่อน</p>
สมภพ	หมายถึง	<p>แหล่งซึ่งเป็นที่กำเนิดร่างใหม่ มี 4 แหล่ง คือ ครรภ์, ไข่, เซลล์ , และ โอปปาติกะ โดยเปลี่ยนร่างแล้วโตเลย ไม่ต้องผ่านการเป็นตัวอ่อนเช่น สัตว์นรก เปรต เทวดา พรหม เป็นต้น</p>
จุติ	หมายถึง	<p>การที่จิตเคลื่อนออกจากร่างเก่า ไปสถิตย์ยังร่างใหม่ หรือ การที่ จิตเปลี่ยนร่างใหม่ นั่นเอง ซึ่ง เรียกว่า ตาย (การกลายร่าง เช่น จากไข่เป็นไก่ จากหนอน เป็นแมลงวัน เป็นต้นเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าชราไม่ใช่การจุติ ไม่เรียกว่าจุติ) ร่างเก่าหากเป็นร่างในสมภพ โอปปาติกะ จะสลายหายไปไม่เหลือซากร่างเก่า หากเป็นร่างในสมภพอื่นๆ ที่เหลือ จะเหลือซาก ซึ่งเรานิยมเรียกว่าศพ หรือ ซากศพ</p>
กุต	หมายถึง	<p>จิตที่ได้สมภพแล้ว แต่ในความหมายทั่วไปที่เราใช้กัน หมายถึง เฉพาะจิตที่ได้สมภพเป็น โอปปาติกะ เช่น เป็นเปรต เป็นรุกขเทวดา และเราก็เรียกกุต ว่า ผี หรือนำมาพูดติดกันว่ากุตผี</p>
กลุ่มชาติพันธุ์	หมายถึง	<p>กลุ่มคนที่มีความรู้สึกร่วมของความเป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน มีจิตสำนึกร่วมในการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและมีภาษาพูดเดียวกัน ในที่นี้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวในภาคอีสาน</p>
การบวงสรวง	หมายถึง	<p>การเช่น ให้อาหารและบรรพบุรุษของบรรพบุรุษ ในที่นี้หมายถึงหมอลำผีฟ้าของนายบุญหนา เทพทำบ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม</p>

ผีบรรพบุรุษ	หมายถึง	ผีโคตรผีต้นตระกูลที่เป็นเครือญาติที่ร่วงลับไปแล้วและเป็นผู้เคยถ่ายทอดวิชาล่ำผีฟ้าให้แก่ชายบุญหนา เทพทำบ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
ลำส่อง	หมายถึง	ลำเพื่อหาสาเหตุของการป่วย เมื่อทราบสาเหตุแล้วจึงจะมีการรักษา
ลำป่วย	หมายถึง	ลำรักษา โดยเนื่อกลอนลำจะกล่าวถึงการขอโทษที่ทำให้โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงแต่งคายเพื่อขอขมาลาโทษ และขอให้คนป่วยหาย จะมีการฟ้อนประกอบ โดยหมอลำผีฟ้าจะฟ้อนก่อน แล้วบริวารของผีฟ้าก็จะฟ้อนตาม ในบางครั้งผู้ป่วยก็จะลุกขึ้นฟ้อนตาม
ลำส่ง	หมายถึง	ให้สัญญาว่าจะทำทุกอย่างที่ผีต้องการ เสร็จแล้วหมอลำผีฟ้าจะให้ให้น้ำมนต์แก่ผู้ป่วยดื่ม เอาด้ายผูกแขนให้เป็นอันเสร็จสิ้นการฟ้อนผีฟ้า และวันถัดไปญาติของคนป่วยอาจทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้
หมอลำพื้น	หมายถึง	หมอลำเป็นชายที่ลำเกี่ยวกับเรื่องนิทานต่างๆ
หมอลำกลอน	หมายถึง	หมอลำชายและหญิง ที่ลำเกี่ยวกับเรื่องราวความรู้ทางโลกทางธรรมและของความรักโต้ตอบกัน
หมอลำหมู่	หมายถึง	กลุ่มของหมอลำที่ลำเป็นเรื่องเป็นราวอาจนำเอานิทานนิยาย นวนิยายพื้นบ้านอีสาน มาแสดงโดยใช้ทำนองเสร้า
หมอลำเพลิน	หมายถึง	คณะหมอลำที่ลำเรื่องเป็นราวอาจนำเอานิทาน นิยาย นวนิยายพื้นบ้านอีสาน มาแสดงโดยใช้ทำนองสนุกสนาน
เรือมมี้วัด	หมายถึง	พิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวสุรินทร์ ซึ่งมีความเชื่อแต่โบราณว่า "เรือมมี้วัด" จะช่วยให้คนที่กำลังเจ็บไข้ได้ป่วยมีอาการทุเลาลงได้ ผู้เล่นมมี้วัดไม่จำกัดจำนวน ในจำนวนผู้เล่นนั้นจะต้องมีหัวหน้าหรือครุมนมมี้วัดอาวุโสทำหน้าที่เป็นผู้นำพิธีต่างๆ และเป็นผู้นำดาบไล่ฟันผีหรือเสนียดจัญไรทั้งปวงไปจากร่างกายคนที่กำลังเจ็บไข้ได้ป่วย
ลำ	หมายถึง	เพลง หรือ บทกลอน ส่วนบางแห่งจะหมายถึง เพลงหรือทำนองขับ หรือจะหมายถึง การเปล่งเสียงขับร้องก็ได้โดย

		มักใช้คู่กับ ขับลำ ก็คือทำนองที่เกิดจากการสัมผัสกันของ บทกลอน
รำ	หมายถึง	การแสดงท่าเคลื่อนไหวร่างกายประกอบจังหวะดนตรี ซึ่ง ทางอีสานมักจะเรียกว่า ฟ้อน
หมอ	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในความหมายของคนอีสาน
หมอลำ	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญในการขับร้องในทำนองเพลงอีสาน
หมอแคน	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญในการเป่าแคน ในที่นี้หมายถึงหมอแคนที่เป่า ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษหมอลำผีฟ้า นายบุญหนา เทพท่า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
บทลำ	หมายถึง	ทำนองลำที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ลำผีฟ้า
กลอนลำ	หมายถึง	เนื้อร้องของหมอลำ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ลำผีฟ้า
เข้าครู	หมายถึง	การไหว้ครูของหมอลำผีฟ้า
พื้นบ้าน	หมายถึง	สังคมที่มีวัฒนธรรม ประเพณี ที่สืบทอดกันมา เป็นเวลายาวนาน เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
อีตคอง	หมายถึง	จารีตประเพณีของชาวอีสาน
ตาย	หมายถึง	ทำนองการบรรเลงของเครื่องดนตรีอีสาน
วาด	หมายถึง	ทำนองการร้องหรือการลำ ของคนอีสาน
ลำเข้าครู	หมายถึง	เพลงที่ใช้การไหว้ครูพิธีกรรมการบวงสรวงบูชาผี บรรพบุรุษ ของหมอลำผีฟ้า
บริวาร	หมายถึง	กลุ่มบุคคลที่นับถือผีฟ้า ประกอบด้วยคนที่ผ่านการรักษา ด้วยพิธีกรรมลำผีฟ้า และผู้ที่ร่วมพิธีกรรมบวงสรวงบูชาผี บรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า และเครือญาติ
บทบาท	หมายถึง	หน้าที่หรือพฤติกรรมของหมอลำผีฟ้าที่มีต่อสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคมกำหนดขึ้น
กะฮวย	หมายถึง	กรวย ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ลำผีฟ้า
ลำเหยา	หมายถึง	การประกอบพิธีกรรมลำรักษาอาการเจ็บของชาว อีสาน เผ่าผู้ไท
พิธีกรรม	หมายถึง	การกระทำที่เป็นระบบทางวัฒนธรรมที่กระทำใน โอกาสต่างๆ และมีการแสดงให้เห็นความ

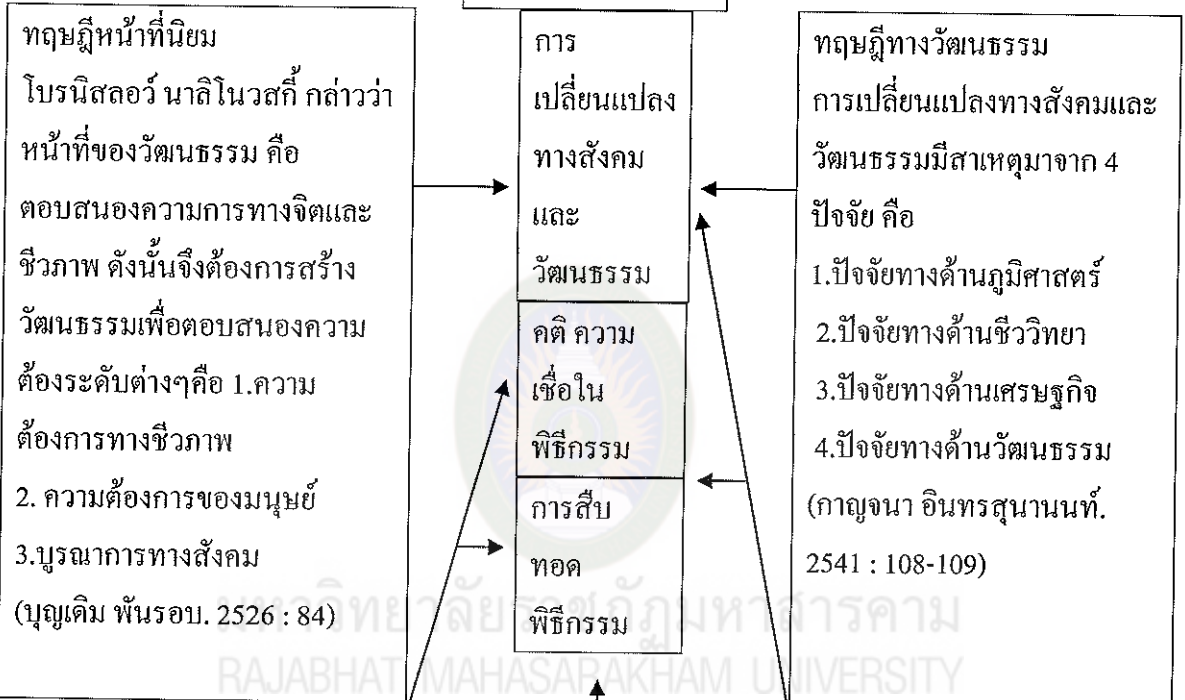
		มหัศจรรย์หรือ ความสำคัญของสิ่งต่างๆ เพื่อบุคคลเกรงกลัวและเกิดความเชื่อ
การรำลา	หมายถึง	การลำส่งให้เทพดาและผีบรรพบุรุษออกจากร่าง กลับไปยังถิ่นที่อาศัยอยู่เดิม
ความเชื่อ	หมายถึง	การยอมรับอันเกิดอยู่ใต้จิตสำนึกของมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้าย ต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถพิสูจน์ได้
พื้นผิว	หมายถึง	ลักษณะเนื้อของดนตรีที่ปรากฏอยู่ในกลอนลำ
กระสวนจังหวะ	หมายถึง	ความสั้นยาวของเสียงแต่ละเสียงในทำนอง ห้องกลอนลำ
การเคลื่อนที่ของทำนอง	หมายถึง	แนวทางการเคลื่อนที่ของตัวโน้ตที่ต่อเนื่องกัน ว่ามีการเคลื่อนที่ไปแบบใดของกลอนลำ
การเคลื่อนที่แบบกระโดด	หมายถึง	การเคลื่อนที่ของโน้ตที่มีเสียงสูง-ต่ำ สลับกันไปมา ไม่ไปตามทิศทางเดียวกันของกลอนลำ
การเคลื่อนที่แบบข้ำโน้ต	หมายถึง	การเคลื่อนที่ไปในแนวเดียวกันและมีการใช้โน้ตข้ำกันของกลอนลำ
รูปร่างของทำนอง	หมายถึง	รูปร่างหรือลายเสียงของทำนองในแต่ละท่อนของกลอนลำ
ช่วงกว้างของเสียง	หมายถึง	ความแตกต่างของระดับเสียงต่ำสุดและสูงสุดในกลอนลำ ของหมอลำผีฟ้า
บันไดเสียง	หมายถึง	กลุ่มเสียงของกลอนลำที่ใช้ลำและบรรเลงใน 1 กลอนลำของหมอลำผีฟ้า

กรอบแนวคิด

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า
จุดมุ่งหมายของการศึกษา

ศึกษาการประกอบพิธีกรรม	↓	วิเคราะห์คนตรีและทำนองกลอนลำ
เครื่องเช่นไหว้ ขั้นตอน		วิเคราะห์คนตรี วิเคราะห์ทำนองกลอนลำ

สภาพปัญหา

<p>ทฤษฎีความล่าช้าทาง วัฒนธรรม วิลเลียม อ็อกเบิร์น ได้ เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมมักจะก่อให้เกิดภาวะ เงื่อนไขที่ล่าช้า (กาญจนา อินทรสุวานนท์. 2541 : 136)</p>	<p>ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ จะต้องมีแหล่งที่มาอยู่ 3 อย่าง 1.การค้นพบ 2.การคิดค้นประดิษฐ์ 3.การแพร่กระจาย (กาญจนา อินทรสุวานนท์. 2541 : 143)</p>	<p>ทฤษฎีตัวแปรเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม (กาญจนา อินทรสุวานนท์. 2541 : 151)</p>
---	--	---

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทั้งหมดนี้ สามารถนำมาอธิบายบทบาท หน้าที่ที่มีต่อสังคมว่า ทำหน้าที่
ตอบสนองต่อผู้คนในสังคมหมู่บ้าน ได้มากน้อยเพียงใดและทางใดบ้าง นอกจากนี้ยังอธิบายถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างหมอลำผีฟ้ากับ โครงสร้างทางสังคม ด้านคติความเชื่อและการสืบทอดวัฒนธรรม
ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม